

C. C.
P. M. R.

Nr.

CESTIUNI

ȚERĂNEȘTI

CULEGERE DE CÂTE-VA ARTICOLE APĂRUTE ÎN „TIMPUL“

DE

N. FILIPESCU

DEPUTAT AL COLEGIULUI III DE BRĂILA

PRETUL 50 BANI

BUCUREȘTI

1891.

BIBLIOTECA
C. C.
P. M. R.

Nr.

III 8331

313806

CESTIUNI

ȚERĂNEȘTI

CULEGERE DE CÂTE-VA ARTICOLE APĂRUTE ÎN „TIMPUL”

DE

N. FILIPESCU

DEPUTAT AL COLEGIULUI III DE BRĂILA

48/
8678

BUCUREȘTI

1891.

14.222/967

BUCURESTI
II 314 197

949/05

B.C.U. Bucuresti

C20056803

PROGRAMUL RADICAL

I.

Limitarea orelor de lucru

Prin ziarul *Lupta*, de la 3 Ianuarie 1891, d Panu adresa partidelor noastre următoarea provocăriune:

Partidele istorice nu au suflat un cuvînt relativ la programul radical solemnel anunçat de la înălțimea tribunei. Ele au tăcut chitic, măcar că principiile exprimate în contra-proiectul radicalilor era negațiunea politicei tradiționale a acestora.

Tăcerea care s'a făcut în jurul programului radical pornește din... necompetența de a trata astfel de cestiuni cără dacă nu sunt cuvinte chinezesci pentru ei, sunt de sigur foarte puțin cunoscute și foarte greu mai cu seamă de combatut

Cred că o asemenea provocare nu poate fi lăsată fără răspuns și de aceea îmi propun a prezinta, cu privire la programul radical, scurtele observațiuni pe care le poate îngădui cadrul strâmt al coloanelor unui ziar.

Voiū lua drept bază de discuțiune programul publicat de d-nul Panu în 1888, și de mai nainte țin să spun, că voiū înlătura pe cât se poate din desbatere argumentele generale împrumutate legilor economiei politice clasice, legi pe cari d. Panu nu le primește ca axiome și voiū căuta a le înlocui cu argumente de fapt, cari pot mai anevoie să fie contestate.

Primul punct asupra căruia voiū avea puține de zis, din programul agrar al d-lui Panu, este acesta :

Fixarea maximului orelor de lucru dintr'o zi pentru tot felul de muncă la câmp, la pădure, în sat etc. etc.

Nu voiū produce aci, toate argumentele de doctrină, cu prisos cunoscute, ce se pot invoca în alte părți spre a combate acest desiderat. Mě voiū mărgini a arăta neajunsurile pe cari le-ar produce o asemenea měsură când ar fi aplicată în țara noastră, populației rurale.

Mărturisesc că este cel puțin o aparență de rațiune în favoarea reglementării orelor de lucru și a repausului dominical obligatoriu în țările industriale. Se privește până la un oare-care punct ca, pentru muncile din mine, pentru lucrările ce se fac în stabilimente industriale insalubre, să se prevedă oare-cară reglementări și mintea nu se refuză absolut a admite că în asemenea cazuri să se ia měsuri pentru ca muncitorii să nu poată fi ținuți prea mult în ateliere, și pentru ca repausul dominical să fie obligatoriu.

Ar fi însă cu totul absurd ca să ne gândim a introduce la noi asemenea reglementări. La noi, sătenii lucrează sub cerul deschis, la aerul curat, unde munca

e sănătatea trupului. La noi, sătenii, de fapt, nu lucrează Duminica, ei nu lucrează în zilele de sărbătoare cără sunt atât de numeroase, ei nu lucrează în zilele de ploaie, ori de vreme rea. În cât dacă ar fi să facem ceva pentru săteni, în această ordine de idei, ar trebui mai mult să ne gândim a înmulții de cât a reduce zilele de lucru.

De aceea reglementarea orelor de lucru nu însenăză, la noi, de cât o lovitură adusă principiului libertății muncii, fără nicăi un folos pentru cei în favoarea căror se cere o asemenea reglementare.

Și pentru acest cuvînt, sunt convins că dacă cumva s'ar găsi un parlament destul de nesocotit pentru a ne înzestra cu o asemenea legislație, rezistența în contră-î ar veni însăși de la săteni, cără cu forță s'ar împotrivi la punerea în aplicare a unor asemenea dispozițuni.

Când va fi vorba de aplicație, lucrul se va schimba în totul; când va fi vorbă de aplicație, programul radical nu se va mai prezinta țărănilor noștri sub forma mai mult sau mai puțin seducătoare a unor vagi revendicări umanitare. El se va prezenta sătenilor noștri (cără se știe că în marea lor majoritate lucrează cu bucata ori cu dijma) sub aparență mai brutală a unei armate de jandarmi și a unei droaie de funcționari cără vor spune muncitorului nostru cu bucata: „să nu cosești de cât o jumătate de pogon în loc de un pogon pe zi, adică să nu câștigi de cât 2 lei în loc de 4 lei pe zi.“ Iar meteieruluî nostru care are drept la 2, 3, 4 părți din recoltă îi vor spune: „Aă

trecut cele 8 ore, trebuie să încetezi cu lucrul. Lasă-ți pe câmp recolta expusă intemperielor și distrucțiunei. Privește cu brațele încrucișate la nimicirea averei tale. În schimbul acestor pagube însă, aveți să ne plătiți amenzi fiindcă atăi trecut peste orele legiuite și aveți să plătiți imposite nouă și biruri grele ca să întrețineți această armată de jandarmi și de funcționari cări vă sărăcesc.“

Iată ce însemnează la noi, reglementarea orelor de lucru.

II

Salariul în România

Consecința imediată a propunerii coprinsă în programul radical pentru limitarea orelor de lucru ar fi *reducerea salariilor*.

Pentru a preîntâmpina acest neajuns d. Panu, foarte consecinte în această privință, propune de a se fixa un *minimum de salar*iu.

Spre a ne da seamă dacă această propunere e legitimă, voi căuta a stabili mai întâi situația salariatului nostru și apoi voi cerceta consecințele limitării, prin lege, a prețului salariilor.

La noi nu există, propriu zis, salariați agricoli, cări trăesc exclusiv din salariul lor. Tăraniul român aparține acelei categorii de muncitori, pe care economiștii sunt de acord pentru a o considera ca cea mai fericită: adică muncitori cări sunt în același timp și proprietari.

Țăranul român face învoeli pentru a lucra la alții, dar el are și un petic de pămînt pe care'l muncește pentru trebuințele sale proprii, în cât salariul nu este sorgintea unică a existenței țăranului nostru ci numai un compliment necesar pentru trebuințele traiului său. Săteanul nostru nu este un *muncitor proletar* ci un *muncitor proprietar*.

Această clasă de proprietari-muncitori este cât se poate de numeroasă. Pentru a dovedi aceasta, voi face o comparație între România și alte două țări: una de mare proprietate, Anglia, alta de mică proprietate, Franția.

In Anglia, după o statistică din 1871, erau abia, 972,836 de proprietari din o populație de 19 milioane 458,000 locuitori (Se exceptă Londra și Țara Galilor.)

Intru cât privește Franția, după o statistică din 1876, populația agricolă care era socotită de 18 milioane 968,000 locuitori se subdividea astfel :

- 1). Proprietari cultivând ei însiși pămînturile lor 10,620,000
- 2). Mici arendași, coloni, meteieri 5,708,000
- 3). Profesiuni agricole diverse (vieri, pădurari etc.) 2,639,000

Adiționând cele două din urmă categorii, constatăm că 44% din întreaga populație agricolă a Franției nu sunt proprietari. Prin urmare jumătate aproape din populația rurală a Franției e compusă din muncitori, cari nu posedă nimic.

In România însă avem peste 800,000 de familii proprietari rurali față cu vre-o 100,000 de familii de săteni cari n'au pămînt.

Acestei din urmă categorii se vor da pămînturi în

virtutea legii vînzării moșilor Statului. În cât putem zice că azi marea majoritate a sătenilor noștri e compusă din proprietari, iar peste câțăva ani vor fi proprietari toți cei ce vor voi să dobândească pămînt.

Prin urmare măsurile, pe cari le recomandă d. Panu, nu sunt propuse în favoarea unor proletari, ci în favoarea unor muncitori proprietari. Si salariul de care se ocupă d. Panu, nu reprezintă singurul mijloc de existență a țărănușului nostru, ci numai un complement necesar care adăogându-se la cele-lalte mijloace de existență ale țărănușului, împlinește resursele necesare traiului muncitoruluș nostru agricol.

După ce am stabilit care este înțelesul, cu totul restrâns, ce'l are salariul în România, voi cerceta dacă salariul nostru e ridicat ori scăzut, dacă comparativ cu acela din alte țări, salariul nostru se află într'o stare de inferioritate, care ar putea legitima mijloacele eroice pe cari le propune d. Panu pentru a'l face mai remuneratoriu.

In lipsa unei statistice oficiale, am căutat să stabilesc media salariului agricol, la noi, după următoarea normă: legea tocmaielor agricole prevede ca consiliile județene să facă în fie-care an pentru județele lor respective, un tabel al prețurilor muncilor; am luat tablourile întocmite, în toamna anului 1890, de 28 Consiliuș județene (căci 4 și anume cele de Argeș, Bacău, Teleorman și Tulcea nu au stabilit acele tablouri) și am calculat media prețului zilei cu palmele.

Ei bine, media salariului agricol pe care am găsit-o

pentru România e de **1 fr. 50 b.** pe zi, cu mâncarea pe d'asupra, pentru primăvară, vară și toamnă

Voiū compara acest salariū cu acela din alte țeri și voiū dovedi că salariul nostru e departe de a fi scăzut.

Francia e una din țerile care are salariile cele mai ridicate. Ei bine, în unele părți ale Franciei, cum de pildă în Bretania, salariul agricol e mai scăzut de cât la noi. Muncitorul primește pe zi de lucru, *vara* 1 fr. cu mâncarea și 1 fr. 50 b fără mâncare. „Acesta salarii, zice d. Baudrillart, sunt din cele mai bune din Bretan'a.“ Iarna în Morbihan, ziua de muncă se plătește, în genere, mai puțin de 50 centime-

Iată acum prețul salariilor în Germania: În 1874 profesorul Von der Goltz, resumând 1400 raporturi ce primise din toate părțile Imperiului, a stabilit următoarea statistică: Salariul variază **vara**, între 1 fr. 15 c. în Silesia și 2 fr. 50 în marele ducat de Oldenburg și Alsacia-Lorena. Cercetându-se în special salariul agricol din Prusia, cred că se poate afirma că el este ceva mai scăzut de cât acela din România.

În ceea-ce privește Italia, unde nu s'a stabilit încă o statistică sigură a salariului agricol peste tot Regatul, profesorul Pietro Rota ne dă prețurile salariilor pentru Lombardia (care este una din regiunile Italiei, unde salariile sunt cu mult cele mai urcate). Iată câteva cifre: În apropiere de Côme salariul era în 1874, *vara* de 2 fr. 50 b. În apropiere de Mantona

salariile erau la aceeași epocă, *vara* de 1 fr. 80 b. pe zi.

Sunt convins că dacă s-ar stabili media salariului, pentru *toată Italia și pentru cele trei sezoane* de primă-vară, vară și toamnă, s-ar constata că ea este inferioară celei din România.

În orice caz se poate afirma că salariul agricol nu e mult mai urcat în Prusia, în Italia și în unele părți ale Franției, de cât în România. Si dar cred că nimic nu legitimează mijloacele cu care d. Panu vrea să urce și mai mult, în mod artificial, salariul nostru.

Dar se poate ca cifrele pe care le-am citat să nu satisfacă pe deplin pe cetitor.

Voi înfățișa dar două argumente care vor confirma pe deplin rezultatele statistice de mai sus.

Primul argument, cu totul teoretic; e că țara noastră având o suprafață arabilă foarte întinsă, față cu o populație puțin deasă, este firesc ca la noi munca să impună legea capitalului, iar nu capitalul să dicteze condițiunile muncii. Consecința acestei regule e că salariul nu poate fi la noi aşa scăzut cum pretend radicalii.

Dar se poate ca d. Panu să nu prețuiască valoarea acestui argument de doctrină. Renunț bucuros la densul, pentru a-i opune un argument de fapt, pe care nu'l va putea tăgădui. Acest argument se rezumă pe faptul emigrației și a imigrației muncitorilor agricoli.

Este, în adevăr, de observat că Români nu trec niciodată hotarele pentru a căuta de lucru. Din potrivă,

din toate țările cărि se învecinează cu țara noastră, vin în fie-care an, cu miile în România, muncitorii agricoli cărि aleargă după salariul nostru, pe care nu'l disprețuesc de loc ca radicalii noștri. Din Bucovina, din Transilvania, din Banat, din Bulgaria, din Serbia, se expatriază în fie-care an, la noi, muncitorii cărि se mulțumesc cu un salariu inferior celui ce'l primesc sătenii noștri, căci pentru aceia se mai scad cheltuielile de drum.

Iată atâtea fapte cărि dovedesc că salariul, la noi, nu e aşa derizoriu cum susțin radicalii și nu are nevoie de a fi urcat în mod artificial, prin mijloacele propuse de d. Panu, mijloace cărि nu pot aduce de cât nenorocirи pentru populația noastră rurală și pe cările vom discuta mai la urmă.

După ce am cercetat ce însemnează la noi salariul agricol, după ce am stabilit care este la noi quantumul salariului în comparație cu acela din alte țări, mă voi întreba dacă salariul nostru actual a atins o limită peste care el nu mai poate trece ori dacă se poate constata la salariul nostru o tendință constantă de urcare.

Din nenorocire, nu avem nică o statistică care să ne dea progresiunea salariilor în România, de vreo 20 de ani încă. Această lacună e cu atât mai regretabilă cu cât lipsa aceasta nu se poate împlini prin mijloacele ce se află la dispoziția unuи particular.

Voiu cite dar numai câteva fapte ce le-am putut culege și după cărि își poate cineva face o idee de

progresiunea salariilor la noi. Iată aceste date, cări mai ales în Muntenia sunt foarte anevoie de găsit.

In Județul Ilfov, am găsit la d. Lazăr Sabechi, proprietarul moșiei Vasilați, plasa Negoești, niște registre cări indică prețul muncilor agricole acum 20—25 ani.

Se constată după aceste registre, că acum 20 de ani, se plătea ziua cu palmele *2 lei vechi*, adică 74 centime.

Ază media salariului în Ilfov e de 1 fr. 83 b., adică e un spor de *150%*.

D. Pavel Goilav, arendașul moșiei Hutani, județul Botoșani, a bine-voit a-mi comunica următoarele:

In 1870, ziua cu palmele se plătea *1 leu 10 parale* sau 42 bană. — Ază, în acea parte a locului, media prețului pentru ziua cu palmele, e de 1 fr. 25 b.; ceea-ce face un spor de *200%*.

Primarul din Dumbrăveni, Județul Botoșani, a constatat următoarele prețuri de muncă agricolă între anii 1864—1870.

Plata pe lună, a unuī om la plugărie, 12 lei.

Plata pe zi la pălmaș, om mare, 0,65 b.

Plata pe zi la pălmaș, om mic ori femei, 0,35 b.

Acestor muncitori nu li s'a dat tainuri.

Ază se plătește în acea regiune, ziua de muncă a unuī om mare 1 fr. 25 b. adică e un spor de *peste 100%*.

D. N. Popescu, prefectul județului Muscel, mi-a afirmat că după documente vechi ce a găsit în județul Muscel, se plătea pe la 1860—1868 ziua cu brațele 45 centime. Ază, după tabloul întocmit în toamna aceasta de consiliul județean se plătește în Muscel, ziua cu palmele 1 fr. 66 c.

Adică e un spor de *200%*.

Ei bine, cele mai frumoase progresiuni de salarii sunt, în alte țări, de 30, 40% în 25 ani.

La noi, cele câteva date ce am putut culege ne înfățișează progresiuni de 100%; 150%; 200%; în 20 ori 25 de ani.

Iată rezultatele destul de frumoase pe cari le-a dat, la noi, regimul libertății muncii.

Voiu cerceta acum rezultatele pe cari cred că le va aduce sistemul de reglementare, pe care îl propune d. Panu și pe care cred că am dovedit că nimic nu îl legitimează.

III.

Efectele reglementării salariilor

După ce am stabilit starea salariilor agricole din România, voiu cerceta acum efectele propunerii d-lui Panu d'a se fixa prin lege *un minimum de salariu*.

De mai nainte se poate enunța acest principiu general că, odată cu reglementările, se introduce arbitriul în lege.

Cred că ori-cât s'ar multiplica tabelele de prețuri de muncă după anotimp, după regiuni, nu va fi cu putință d'a face ca să nu se strecoare nedreptăți. Lucrul acesta cred că l'ași fi putut dovedi dacă d. Panu ar fi încercat să indice anume care trebuie să fie acel minimum de salariu. D-sa însă, foarte înțelepțește, s'a ferit d'a face una ca aceasta.

D. Panu a determinat numai quantumul dijmei și voiu dovedi îndată cât de greșit a fost în determinarea acestuia quantum. Mă voi folosi dar de această ocazie pentru a discuta, în treacăt, acest punct din

programul d-lui Panu : *Determinarea maximului dijmei la unu din șase*, care este, pentru colonajul parțiar, forma sub care programul radical reglementează salariul

Este știut că quantumul de dijmă depinde, în parte, de productivitatea solului. Cu cât un pămînt e mai fertil, cu atât sporește quantumul de dijmă ce revine proprietarului.

Pămîntul nostru este din cele mai fertile și totuși d Panu a crezut nemerit de a stabili *maximul dijmei la unu din 6*, proporție, pe care n'o găsim în nici o altă țară.

Să vedem dar care este media *dijmei* în alte țări.

În această privință un tablou destul de complect :

In Rusia proprietarul ia din două, una. În unele regiuni ca Taurida, proprietarul ia din 4 ori din 5, una.

In Francia din două, una

In Germania, proprietarul ia din 2 una, la Koenigsberg Emden, etc. Din 4 ori din 2 una la Manheim, Oftenburg etc. Din 3, două la Friburg.

In Belgia, din 2 una.

In Portugalia, din 2, una.

In Grecia, după rezbelul independentei, $\frac{9}{10}$ din teritoriu devinîră proprietate a Statului și fură date în condițiunile următoare : din 2, una.

In Turcia, pe domeniile publice, colonii trebuie să dea câte odată 1 din 8 și câte odată din 2, una. Media variază între aceste cifre.

In Egipet, proprietarul plătește impozitul și primește 2 părți din 3, ori 3 părți din 4 din produse.

In Tunisia, din 2, una.

In Algeria, din 3, din 4, ori din 5, una.

In *Maroc*, proprietarul dă sămânța și plătește cheltuielile de recoltă. Proprietarul are drept la una din 5.

In *Brasilia*, din 2, una

In *Japonia*, din 2 una.

In *China*, din 3 ori din 2, una.

Să se observe că toate acestea sunt *medii*, pe când d. Panu cere ca în România, care nu e țara cea mai nedreptățită de natură în privința fertilității, legea să stabilească că proprietarul nu poate lua de cât *maximum* din 6 una.

Iată la ce rezultate absurde se ajunge cu acest sistem de reglementare.

Nu vreau însă să șicanez pentru cestuiuri secundare de aplicațiune. Admit bucuros că atunci când ar ajunge lucrurile la aplicație, d. Panu și-ar rectifica unele părți din programul său și că ar isbuti să fixeze alt fel limitele sale, după regiună și după epociile anului, în cât să nu se strecoare niciodată o nedreptate în stabilirea maximului de dijmă și a minimului de salariu.

Cări ar fi, chiar în această ipoteză improbabilă, efectele sistemului d-lui Panu?

Pentru a nu prooroci ceea ce s-ar întâmpla, să vedem ce s'a petrecut într-o țară, unde câtă-vă vreme a funcționat un sistem aproape analog cu acela al d-lui Panu.

In Anglia, la începutul secolului nostru, s'a introdus o modificare radicală în *legea săracilor*. Această reformă prevedea că muncitorilor ce primeau un sala-

riu insuficient să se împlinească, prin taxe locale, un minimum de salariu, iar celor ce nu aveau nici un salariu, să li se dea ajutorare de către comună.

Cărău fost efectele acestui sistem?

Simțul de prevedere al muncitorului a fost slăbit, boldul care îndeamnă pe lucrător la muncă a fost distrus, o selecțiune d'andoasele, după norma săraciei, s'a săvârșit, numărul săracilor a sporit într-o proporție îngrozitoare. Muncitorii reușeau să plătească numai erau interesați a alerga în alte localități după salarii mai rădicate, cei fără de lucru erau interesați a fi tratați ca cerșetori.

Opinia publică emoționată a reclamat o anchetă a-supra efectelor *legei săracilor*. Această anchetă, făcută în 1832, a semnalat abuzurile, mizeria și demoralizarea cărău fost consecința acestei legislații.

Iată ce zice în privința rezultatelor acestei anchete d. Fawcett, unul din membrii cei mai distinși din partidul liberal din Anglia:

„Anul 1832 fu un an de belșug; pâinea și celelalte obiecte de hrana fură ieftine, și totuși, la acea epocă, multe districte rurale fură în stare de perturbație. Răscoalele și incendiurile criminale fură numeroase. Membrii comisiunii de anchetă dovediră că aceste exploziuni de nemulțumire populară erau mai frecuente în localitățile unde *legea săracilor* fusese aplicată cu mai multă generositate. Întreținerea săracilor devinea din ce în ce mai scumpă; taxele sporiră atât de repede în cât se dobândea convingerea că, în curând ele vor slei fondurile din cărău alimentate. În multe districte taxele absorbau mai mult de cât ce rămânea din

productele solului, după achitarea cheltuelelor de producție. Comisarii ne spun că mai multe ferme fură părăsite, mari întinderi de pămînt fură lăsate necultivate. În comuna Cholesbury, pămîntul fu oferit gratis săracilor întruniti; ei îl refuzară, sub cuvînt că le venea mai bine la socoteală să și urmeze existența ca până atunci.“

Anglia amenințată de faliment și de ruină, fu nevoie a renunță la această legislație.

Această schimbare se făcu prin legea din 1834. Prin această lege se desființea dispoziția după care trebuia să se complecteze salariul muncitorilor până la un minimum hotărât și nu se mai acordă asistență publică săracilor, de cât în anume condiții foarte anevoie oase de îndeplinit.

De atunci numărul săracilor a mers scăzînd. Cu toată creșterea populației, numărul săracilor cari primeau asistență era de 1,200.000 la Ianuarie 1871 și abia de 895,401 la 1 Ianuarie 1882.

Dar, de sigur, se vor găsi cu ușurință deosebirî între Anglia și România, între sistemul legii săracilor și reglementarea salarîilor, propusă de radicali, spre a se contesta că efectele aplicării sistemului radical, în România, ar fi aceleași.

Admit bucuros această obiecție și aceasta, cu atât mai mult, cu cât pretind că efectele reglementării salarîilor ar fi mult mai funeste la noi și cu mult mai rele, în special pentru *sătenii noștri*

Căci, intru cât privește pe proprietari, pretind că dispozițiunile acestea, din programul d-lui Panu, a-

16 222/867

proape nu-i ar atinge; ele insă ar sărăci cu desăvârșire pe săteni.

Dacă considerațiunile trase din jocul legilor economice ar avea cât de puțină valoare în ochii d-lui Panu, așă putea să curmez discuționea prin simpla afirmare a cătorva propoziționi: reducerea orelor de lucru și ridicarea prețului salariilor va produce în mod fatal o scădere de producție; scăderea producției va avea drept urmare de a face să crească mizeria ale cărei efecte le vor resimți mai ales clasele de jos.

Fiind că, probabil, însă mi se vor contesta aceste principii, voi aduce în discuție alte argumente de fapt. Voi arăta mai întâi două mijloace prin cari, proprietarii, și arendași s-ar putea pune la adăpostul măsurelor restrictive propuse de d. Panu și ar putea să facă să cază asupra sătenilor toate efectele rele din dispozițiunile coprinse în programul radical. Aceste două mijloace sunt: întrebuițarea mașinelor și facerea de invoeli cu muncitorii străini.

Intru cât privește mașinile, este știut că nimic nu e mai ușor de cât d'a se schimba condițiunile exploatației agricole.

Așă putea cita proprietari cari neputându-se învoi, într'un an, cu sătenii lor, aŭ adus mașini de pe altă moșie și la anul următor sătenii aŭ fost siliți să primiască condițiunile pe cari le refuzau cu un an înainte.

Este mai mult de cât sigur că atunci când *la main d'oeuvre* va deveni prea scumpă, proprietarii și arendași vor face o foarte mare întrebuițare de mașine;

și de sigur că se vor forma societăți, cără vor pune mașinile la înademâna cultivatorilor celor mai modești.

Iată o primă lovitură adusă muncitorilor noștri.

Cât pentru cestiunea muncitorilor străini aceștia sunt deja foarte mult întrebuințați în exploatațiunile noastre agricole și ei vor face o concurență cu atât mai teribilă muncitorilor noștri, cu cât se va urca în mod artificial quantumul salariilor.

Voiu stăruia mult asupra acestui punct. Pentru a da o idee de numărul însemnat de muncitori străini, cără vin vara la noi să ia parte la lucrările câmpului, voi spune, servindu-mă de date oficiale, că în anul 1890 se aduseseră până la 22 Iunie 7,360 muncitori bucovineni în județul Dorohoiu și 8,778 muncitori din Bucovina, în județul Botoșani.

Intru cât privește prețul salariilor muncitorilor străini, pot cita un caz destul de convingător. Pentru vara anului 1890, d. Tache Anastasiu, a adus la moșia sa, din județul Tecuci, 300 muncitori din Pirot, din Serbia, pe prețul de 26 fr. pe lună, angajați fiind aceștia pe termen de 6 luni. Adăogându-se cheltuelile de drum (10 fr. dusul și 10 fr. întorsul de la Lom-Palanka la Galați) și 5 fr. cheltueli de samsarlic pentru fie-care muncitor, îl costă, pe lună, pe d. Tache Anastasiu 33 fr. fie-care muncitor sârb, adică ceva mai puțin de cât costă un muncitor român.

Prin urmare astăzi muncitorii din Serbia consumă se expatria o vară întreagă, spre a câștiga 26 fr. pe lună, pe când muncitorul român, din localitate nu se mulțumește cu mai puțin de 34 ori 35 fr. pe lună.

Cine se poate îndoi că muncitorii străini vor face o concurență teribilă sătenilor noștri, când se va urca și mai mult, și aceasta în mod cu totul artificial, prețul muncei?

Și munca națională va suferi cu atât mai mult cu cât proprietarii și arendașiile așe marți înlesniri în facerea și executarea învoelilor lor cu lucrătorii străini. Așa, în Moldova de sus, proprietarii meig în fiecare an, de timpuriu în Bucovina, unde își fac învoelile. Dacă țărani bucovineni nu se țin de angajamentele lor, li se poate pune în vînzare chiar cămeșele de pe dânsii, căci acolo nicăi o lege nu protejează pe țărani.

Astfel, cu muncitori străini și cu mașine, proprietarii și arendașiile vor avea în tot-d'a-una putință și dorința de a se lipsi de munca sătenilor noștri când, pe de o parte, se va urca peste măsură prețul munciei și când, pe de alta, prin măsurile propuse de d. Panu, s'ar vîrni dușmânia între marele și micul cultivator.

IV

Programul radical și regulamentul organic

Corolarul celor-lalte propunerî din programul agrar al radicalilor, este *obligația din partea proprietarilor de a da tutelor țăranielor de pe moșiele lor un număr oare-care de pogoane de cultivat.*

Această propunere întrece, prin gravitatea conse-

cințelor sale, toate cele-lalte desiderate din programul radical și merită, din acest punct de vedere, deosebita noastră luare aminte. Ea însemnează, pentru proprietar, călcarea dreptului de proprietate și pentru sătean, reînființarea muncii servile.

Nu mă voi ū ocupa nică de nedreptatea coprinsă în acest articol al programului radical, nică de cestiu-ne respectului datorit proprietății, echitatea și sfîrșenia dreptului de proprietate nefiind grija de căpetenie a radicalilor.

Mă voi ū ocupa însă de efectele propunerii d-lui Panu, în ceea ce privește pe țărani, cari sunt readuși, cu programul radical, la regimul muncei servile.

In adevăr, sub regimul libertății travaliului, învoiala de muncă este prin excelență un contract *intuitus personae*, un contract pe care îl încheie proprietarul în vederea că cel cu care face învoiala își va îndeplini angajamentele. Neexecutarea angajamentelor are de efect resoluțiunea contractului, sau daune și interese. Cât pentru reînoirea contractului, negreșit că proprietarul în general, nu mai face învoelii cu acel care nu și-a îndeplinit angajamentele.

Sub regimul pe care ni-l recomandă d Panu, proprietarul nu e liber să facă sau să nu facă învoelii cu sătenii, el nu are drept să rupă contractul său, el nu are drept să nu-l reînouiască. Proprietarul e obligat să dea pămînt de cultivat sătenilor săi, precum sătenii sunt obligați să cultive pămînturile date de proprietar.

Când însă sătenii nu vor să se ție de obligația ce

le e impusă, care e sanctiunea? Nu poate fi alta decât **coercițiunea**.

Aceasta mă face să zic că suntem readuși la regimul munci servile. Si în adevăr, tot programul d-lui Panu reamintește acel regim al muncii.

Pentru a învedera mai bine acest lucru, să comparăm programul agrar al d-lui Panu cu acea legiuire, care, la noi, reprezintă ultima formă a muncii servile: *Regulamentul Organic*.

Art. 5 din programul publicat de d. Panu la 9 Septembrie 1888, coprinde:

„Obligația din partea proprietarilor și a arendașilor de a da, din pământul ariabil, numărul ce pogoane necesare tutelor țărănilor cără așe pămînt insuficient“.

Articolul 140 din Regulamentul Organic al Valahiei coprinde, în alți termeni, aceeași idee:

„Spre a depărta de acum înainte tot felul de prigonire sau urmare asupratoare, este de neapărată trebuință a se hotărî prinț'o întocmire despre o parte totalul acelor folosuri ce se dau sătenilor și despre o lătă a statornici îndatoririle la cără așe a fi supuși spre răsplătirea acestor folosuri.

D. Panu mai cere *fixarea maximului orelor de lucru dintr-o zi pentru tot felul de muncă la câmp, la pădure, la sat etc.*

Nică în această privință d-sa nu inovează.

Articolul 142 din Regulamentul Organic prevede că ziua de muncă va fi de la răsăritul soarelui până la al sești apus, lăsându-se pe vară 4 ceasuri de odihnă, în două soroace.

Intre alte inovații învechite, pe cară le-a mai înscris d. Panu în programul său, e și aceasta: *firarea proprietului pogonului ce se dă sătenilor spre a'l munci; fixarea quantumului dijmei.*

Regulamentul Organic nu e mai puțin înaintat în această privință de cât programul radical.

Așa Regulamentul Organic, după modificarea de la 23 Aprilie 1851, hotărăște că sătenii cără primesc 11 pogoane vor trebui să lucreze proprietarului 22 zile cu carul și cu plugul și vor trebui să dea dijma. Dijma va fi din 10 una pentru pogoanele arate și din 5 una pentru pogoanele de fâneată.

Codul Ipsilanti prevede că pentru vie, dijma va fi de o vadă din 20. Și Ipsilante zice: *Pentru ca cei slabii să nu fie asupriți el a micșorat capacitatea vedrei și a făcut o vadă cu marcă princiară.*

Un alt articol din programul radical este acesta: *Efectuarea dijmuiriei de către comisiuni comunale la date potrivite.*

Asemenea Regulamentul Organic, așa cum a fost modificat la 1851, prescrie la art. 141, § 8:

„Proprietarul este dator să înceapă dijmuitul îndată ce se va aduna fie-care fel de produse și să îsprăviască această lucrare cel mult în soroc de 10 zile ca să poată și sătenii să'și ridice pe ale lor la vreme.“

„Când proprietarul, fără vr'o pricină bine cuvenită, va lăsa să treacă acest soroc, atunci sătenii dimpreună cu preoții și deputații satului să dijmuiască însăși holdele lor și să ducă în curtea proprietarului dijma ce i se cuvine.“

Articolul 6 din programul radical din 1888 prevede: „Indatorirea arendașilor și a proprietarilor de a reserva

pentru islaz un număr de pogoane în proporție cu numărul vitelor din comună precum și fixarea unei întinderi de pășune pentru fie-care vită.“

Iar articolul 118, § F din Regulamentul Organic al Moldovei, prescrie că proprietarul e obligat să dea fiecărui țăran, fără deosebire, 40 prăjine de fâneață și 20 prăjine de pășune. Oră ce țăran va primi peste aceasta, pentru fie-care pereche de boi, 60 prăjine fâneață și 60 prăjine de pășune:

Programul radical mai cere la art. 10 :

„Să se dea țăranilor dreptul de a lua din pădurile Statului lemne pentru trebuințele casnice și de a pescui.“

Asemenea art 140. § 4 din Regulamentul Organic zice:

„Pe acele moși unde vor fi păduri, proprietarul va da voie sătenilor să ia din uscături și să tăe din crânguri lemnele trebuincioase de foc“

Nu numai că din punct în punct dispozițiunile din Regulamentul Organic se aseamănă cu acelea din programul radical, dar și spiritul care insuflă aceste două legislațiuni și tendința lor generală sunt aceleași.

Voi aduce în temeiul afirmațiunei mele o pagină dintr-o broșură a lui Apostol Arsaki care ar putea, fără ca nimeni să fie surprins de aceasta, să apară astăzi în *Lupta sub iscălitura d-lui Panu*. Iată în ce termenii Arsaki lăuda Regulamentul Organic, într-o broșură apărută în 1860, sub titlul *Cestiunea proprietății înaintea Adunărilor legislative*.

„Intervenirea stăpânirei la întocmirea acestor măsuri devine numai din îngrijirea ce așteaptă stăpânirile de a privilegia ca

partea cea slabă să nu fie asuprită. Exemple de asemenea îngrijire vedem și la alte State, fără ca aceasta să statorească vre-un drept în favorul vre-unea din părțile interesate.

, Legiuirile cari în Englîteră, determină orele de muncă pe la fabrici nu fac tot aceea c̄e face la noi legiuirea, care determină întinderea muncii t̄eranului pentru proprietar?“.

Programul radical poate împărți d'a'ntregul cu Regulamentul Organic aceste laude la cari noi nu vom cere a fi părtași, căci nu merităm aceste elogi, sistemul nostru economic nepotrivindu-se întru nimic cu acela al d-lui Panu.

Sistemul nostru economic reșede întreg în aceste două mari principii: respectul proprietății și libertatea muncii; proprietatea fiind considerată ca resplata muncii, și libertatea muncii, făcând posibilă acea liberă concurență care este factorul cel mai puternic al progresului.

Ni se zice, de câtă va vreme de către radicali, că acest sistem economic nu mai este de acord cu ultimele cercetări ale științei, par că el nu ar avea mai mult de cât ori-care altă ramură a cunoștințelor sociale, o bază științifică și par că nu s-ar rezima pe fapte pozitive.

Acest sistem economic, care poate fi judecat după rezultate, a dat bogăția și prosperitatea unor țări ca Anglia, ca Francia, ca Belgia, ca Statele-Unite. Si afară de bogăția națională el a dat, în acele țări, o sumă de bun traiu material maselor de jos, cum nu a dat nică un alt regim economic.

Cel l'alt sistem l'am văzut practicat la noi, în tim-

pul Regulamentului Organic. El n'a dat săteanului nostru mai multă prosperitate de cât aceea de care el se bucură azi. El n'a împediat nici foametea nici emigrațiunea, lucruri cărि cel puțin azi nu mai sunt cunoscute. E destul să amintim că în anul 1846, 40.000 de țărani români au emigrat în Austria, în Serbia și în Bulgaria.

De aceea, încă o dată, acest sistem nu e al nostru.

Noi, conservatorii, nu ne am dedat la scene caraghiioase ca acelea pe cari le-a înscenat partidul liberal, când pe Câmpul Libertății, a ars Regulamentul Organic.

Înșă dacă judecata noastră asupra Regulamentului a fost mai puțin demonstrativă, ea n'a fost mai puțin definitivă; și credința noastră nu e mai puțin stătonic formată că Regulamentul Organic reprezintă un trecut ce nu trebuie reînviat *sub nici o formă*.

Ei bine, întru cât mă privește, între Regulamentul Organic și programul radical nu văd de cât această deosebire, de formă, că în locul archaismelor, naive dar sincere din acea veche legiuire, s'au pus câteva neologisme înșelătoare, împrumutate școalei socialiste în scop de a ne înfățișa, sub forma seducătoare a progresului, ceea-ce nu reprezintă de cât un trecut condamnat.

REFORMELE ȚERĂNEȘTI

Sunt trei-zeci de ani de când silința de căpetenie a partidelor noastre are de țintă de a întemeia în România mica proprietatea rurală. Grație acestor silințe, când ultima lege a vînzării moșilor Statului, — opera a partidului conservator, — va fi primită deplina ei aplicăriune, întinderea micii proprietăți față cu aceea a marei proprietăți și numărul proprietarilor față cu acela al neproprietarilor, vor fi mai mari în România de cât, de pildă, în Francia, țară prin excelență de mică proprietate.

Legea vînzării moșilor Statului, votată în 1889, va putea dar încheia seria măsurilor menite a crea prin intermedierul Statului, mica proprietate. În adevăr necesitățile marei culturi și trebuința unui oare-care echilibru între proprietatea mare, mijlocie și mică, ar face nelegitime și chiar dăunătoare încercările de a întinde mai departe, prin mijloace artificiale, mica proprietate.

Însă opera întemeierii micii proprietăți va trebui complectată prin câteva legi de consolidare a proprietății mici.

Printre aceste măsuri de consolidare a proprietății și putea cita, în primul rând, *delimitarea pământurilor țărănești* rămase încă nedelimitate.

In adevăr, scopul urmărit de partidele noastre, de 30 de ani începând, a fost de a crea în România mică proprietate *individuală*.

Cu toate acestea, sunt 27 de ani de când legea rurală s'a aplicat și până azi nu s'a ū delimitat încă proprietățile celor împământeniți la 1864. Cei ce a ū aplicat legea rurală s'a ū mărginit a face, în fiecare sat, două părți: partea proprietarului și partea locuitorilor, fără a delimita lotul fiecărui sătean. Astfel, azi încă sătenii posedă pământurile lor în indiviziune, cea mai mare incertitudine domnește în privința limitelor fiecărui lot; unii stăpânesc prea mult, alții prea puțin. Si sătenii nu pot eșa din această situație de către procese care îi ruinează, căci un proces pentru unul sau două pogoane, până în Casătie, costă numai în cheltuile de taxe de timbre 365 lei.

Este dar urgent ca să se facă delimitarea pământurilor sătenilor. Această delimitare va da certitudine proprietății țărănești, va pune capăt unei multime de nedreptăți, va stinge o sumă imensă de procese, va întări în sătean simțul proprietății și va stabili, în mintea țărănușilor noștri, în mod material și bătător la ochi, ideea că proprietatea să are o limită certă.

O dată cu facerea acestei delimitări, ne putem gândi și la *confectionarea unui cadastru*.

Greutățile și cheltuelile imense ce a întâmpinat în alte țări facerea cadastrului său intemeiat credința că, la noi, cadastrul e o operă aproape irealizabilă. Cu toate acestea, cred, că un cadastru n-ar fi de loc aşa de greu de făcut, la noi. Statul nostru major a sfîrșit triangularea Dobrogei; triangularea Moldovei e în mare parte făcută și peste vre-o cincă ani se va isprăvi și triangularea Munteniei.

Această lucrare va putea servi de bază cadastrului, care ar trebui să se facă sub forma mai modernă a unei mari cărți funciare a țării cum se propune în momentul de față, a se transforma cadastrul în Francia.

Această „carte funciară a României“ n-ar fi numai o operă administrativă, putând servi de bază impozitului funciar, ci și o operă judecătorească care ar conține situația juridică a fiecărui imobil cu drepturile reale care se raportă la acel imobil. Cartea funciară face autoritate în justiție și titlul de proprietate nu mai este de cât descrierea situației imobilului, așa cum rezultă din înscrisarea în cartea funciară.

După ce am creat și după ce vom fi consolidat proprietatea mică, va trebui să ne gândim a da *prosperitatea micii proprietăți*.

Reorganizarea ministerului domeniilor și o extensiune mai mare dată învățământului agricol vor contribui, cred, a da, prin un spor de producție, prosperitatea micii proprietăți, de a cărei creație abia ne-am îngrijit până acum.

Aci e locul d'a enunța un principiu care ne deosește fundamental pe noi, conservatorii, de radicali și chiar de alte grupuri politice.

Pentru noi cestiunea îmbunătățirei soartei sătenilor e *mai mult o cestiune de producție de cât o problemă de distribuție a averilor*.

In aceasta chiar reșede superioritatea doctrinei noastre; căci nu ne pare nimic mai copilăresc de cât acele reforme cară constau în a lua de la unii pentru a da la alții. Aceste reforme sunt cele mai ușoare de în-deplinit; însă ele nu sporesc întru nimic avuția generală, ele produc numai o deplasare iar nu o sporire de bogăție și de aceea singurul lor efect e de a semăna ura între clase.

Din pătrivă, reformele cară tind a spori producțuna, înavuțesc pe diferiți factori ai producției, sporesc avuția națională, măresc bunul traiu general și această prosperitate se traduce prin o îmbunătățire a stării materiale a maselor.

De aceea, trebuie să ne gândim să da, — favorizând sporirea producției agricole, — prosperitatea micii proprietăți și a imprimă, prin aceasta chiar, o nouă direcție reformelor țărănești.

In adevăr, trebuie neapărat ca cestiunea țăraniilor să iasă din prima fază *agrară*, în care ea se află azi, căci sub această formă agrară cestiunea țărănească e o cestiune insolubilă.

Și ca dovedă că astfel privită, cestiunea țărănească e insolubilă, voi arăta ce se petrece într-o țară care,

din punctul de vedere agricol, se asemăna mult cu țara noastră: vrea să vorbesc de Rusia.

Este știut că, în Rusia, întinderea medie a *nadelului*, adică a lotului comunal stăpânit de fiecare familie e de circa 37 pogoane. Cu toate acestea există o cestiuțe agrară în Rusia; plângerile împotriva micimii loturilor de pămînt devin din ce în ce mai numeroase și, lucru caracteristic, un profesor de statistică la Universitatea din Petersburg, d. Ianson, s'a făcut campionul acestor revendicațiuni agrare.

Fiind că am făcut această digresiune, cred interesant a resuma aci obiecțiunile d-lui An. Leroy-Beaulieu împotriva teoriilor d-lui Ianson, obiecțiuni care respond cât se poate de nemerit multor teorii false ce au curs pe la noi.

D. Leroy-Beaulieu crede că principala cauză a suferințelor sătenilor din Rusia nu e micimea *nadelului*, ci imperfecțiunea metodelor agricole.

Iată, în această privință, cum se exprimă economistul francez:

„ Rusia înfățișează acest trist și instructiv fenomen,
„ că masa poporului e în același timp proprietară și
„ saceră.

„ In loc de a căuta să dea sătenilor cât mai mult
„ pămînt posibil, amicii poporului ar face poate mai
„ bine dacă să ar gândi la mijloacele dăl ajuta să tragă
„ mai mare folos din pămînt.

„ Marele problem pentru imperiu și chiar pentru sătean nu este atât de a rotunji lotul foștilor robi, cât

„de a le da materialmente și moralmente, mijloacele „de a spori producția unei pământului.“

In acest spor de producție reșede, în mare parte, pentru moment, soluția unei cestii terenelor, pe care școala radicală o vede aproape exclusiv, sub forma unei cestii agrare permanente.

Aceasta dovedește o dată mai mult, caracterul retrograd al radicalismului.

Când auzi susținându-se de socialistii din Rusia că 37 pogoane nu sunt suficiente pentru existența unei familii, își vine să crezi că idealul acestor oameni este starea acelor triburi indiene despre cari se zice că au nevoie de o întindere de 50,000 acre pentru traiul fiecaruia sălbatic.

Noi credem din contra că una din dovezile cele mai neîndoioioase a progreselor realizate de civilizația modernă este că am ajuns a face să trăiască mai multe mii de oameni pe întinderea de pământ abia îndestulătoare pentru existența unui indian.

Și nu e dovardă mai puternică de progresul omenirii de cât existența împreună a acestor două fenomene creșterea constantă a numărului populației și, în același timp, creșterea neîncetată a mijloacelor de existență.

Am indicat două măsuri, cari cred că ar contribui la sporirea producției agricole: reorganizarea ministerului domeniilor și întinderea învățământului agricol.

Ministerul domeniilor trebuie, din ce în ce, să înceteze de a fi un minister al domeniilor spre a deveni, din ce în ce mai mult un minister al agriculturii. De altminteri alienarea moșierilor Statului va face

în mod fatal, ca să nu mai avem un minister al domeniilor. Însă înainte d'a fi ajuns acolo, trebuie ca acest departament să se fi adaptat novei sale meniri care este de a încurajia metodele de cultură perfecționate și de a fi, întru toate, călăuză agricultorilor noștri. Pentru aceasta trebuie organizat pe o bază serioasă bioul statistic, trebuie înmulțite mijloacele de propagandă menite să îmbunătățească culturele, trebuie publicațiunile gratuite etc. În această privință nu putem avea un model mai perfect de cât departamentul agriculturii de la Washington care în câteva ani, prin propaganda sa, a isbutit a întrei, în unele regiuni, producția agricolă.

Cât pentru învățământul agricol, el trebuie introdus în condiții serioase, în învățământul general și mai ales în acela din școalele primare. Si apoi trebuie completat învățământul special agricol. Ar trebui să ajungem să avea, cât mai curând, cel puțin în fiecare județ o școală practică de agricultură.

Dar pentru a avea o cultură mai superioară, trebuie să punem și capitalul mobiliar la indemâna agricultorilor.

Din nenorocire partidele înaintate au isbutit să răspândească credința că singurul capital care constituie o bogătie pentru sătenii e capitalul-pământ.

De aceea vedem pe mulți întrebându-se de acum cu îngrijire ce are să se facă cu sătenii lipsiți de pământ când nu vor mai fi moși d'ale Statului de vânzare?

Cu toate că această cestiune nu prezintă de o camată nici un interes de actualitate, se poate răspunde că atunci când moșile Statului vor fi alienate, săte-

niș vor putea, mai întâi, cumpăra de bună voie moșiile particulare cari vor fi de vînzare și cari vor fi cu atât mai numeroase cu cât marea proprietate se va fi morcelat mai mult prin efectele regimului succesor al condițiilor noastre civile. Apoi sătenii vor putea dobândi capitalul mobiliar care ca și capitalul imobiliar constituie o bogăție, dar care se deosebește de capitalul-pămînt întru aceasta că e nelimitat.

Trebue dar să ne silim a îndrepta activitatea sătenilor noștri și spre dobândirea *capitalului mobiliar*.

Până acum nu ne-am îngrijit a pune capitalul mobiliar la îndemâna sătenilor noștri de cât sub singura formă a creditului. Prin instituțiunea creditelor agricole Statul face avansuri de bani sătenilor; prin legea tocmelelor agricole, Statul dă câteva garanții de solvabilitate proprietarilor, spre a le permite să facă avansuri sătenilor în socoteala muncii ce aceștia se obligă a face în cursul verii următoare.

Aceste instituții de credit, pe lângă serviciile ce aduc, au și un defect, acela de a deprinde pe săteni să trăiască scomptând în tot-d'a-una viitorul. Pentru a înlătura acest neajuns, trebuie să ne silim a desvolta pe cât se poate *instituția caselor de economie*.

Este un mare adevăr economic acela care se exprimă prin acest precept: *l'épargne doit précéder le crédit*. Dacă instituțiunile caselor de economie nu precedeză pe cele de credit, ele trebuie cel puțin să se desvolte în mod paralel cu ele.

Trebue dar să dăm o desvoltare cât mai întinsă caselor de economie, să tindem la vulgarizarea căt mai

largă a bine-facerilor pe căr̄i le pot produce economiile cele mai minime; trebuie ca în școală învățătorii să predice copiilor sătenilor prevederea.

Când sătenii noștri vor ajunge astfel a trăi mai puțin din împrumut și mai mult din capitalul acumulat, situația lor, în multe privințe, se va îmbunătăți. În special ei vor putea face învoelī agricole mai avantajoase, căci ei vor putea mai bine de cât azi să discute condițiunile acestor învoelī, ne mai fiind datorii către cei cu cari contractează și ne mai fiind siliți, din cauza avansurilor ce li se fac, spre a preîntempiна nevoie iernei, să primiască condițiunile ce le împun proprietarii și arendași.

Și să nu se zică că sătenii noștri n'ar avea de unde să economisească. Dacă țărani cări n'aū nimic sunt în stare să cumpere moșii d'ale Statului plătind și arendă și amortisment, nu e admisibil că sătenii proprietari pe 11 pogoane și cări s'aū liberat de plata pământului lor, să nu poată face depozite mai însemnate de cât cele ce vedem trecute, pentru populația rurală, în bilanțul casei de economie.

Când vedem pe muncitorii agricoli din Transilvania, cări vin să câștige la noi un salariu pe care adeseori sătenii noștri îl disprețuesc, întorcându-se pe fie-care an în satele lor cu un mic capital acumulat, și când vedem că sătenii noștri, în condițiuni mai bune, rămân mai înapoi în această privință, suntem în drept a zice că țărani nostri care e foarte muncitor, foarte intelligent, nu e de loc prevăzător și n'are obiceiul economiei.

Ceea-ce am spus în favoarea unei desvoltări a ca-

selor de economie alături cu instituțiunile de credit, n'are de scop de a micșora importanța acestora din urmă.

Din contra, cred că o *reformă a legei tocmelelor agricole* și o *transformare a organizației creditelor agricole* se impune cât de urgent.

Reforma legei tocmelelor agricole, e o cestiune prea complexă pentru a fi atinsă aci numai în treacăt; de aceea îmi propun a o trata a parte.

Cât pentru creditele agricole, reorganizarea lor se impune fără întârziere.

Maî întâi, creditele agricole trebuesc puse în situație de a face avansuri în bani sătenilor cari, cumperând pământuri pe moșiiile Statului, sunt siliți a se strămuta dintr-o localitate în alta.

Apoi trebuie ca creditul agricol să nu mai facă cum face azi, împrumuturi de sume mari, căci aceste împrumuturi realizate de mari proprietari și arendași, sleiesc adeseori capitalul creditului, care astfel nu mai este în măsură de a face față nevoilor micilor cultivatori.

In fine, maî multe înlesniri, în privința facerii formalităților, trebuesc introduse: Autentificarea actelor s'ar putea foarte bine face la primăriile comunelor rurale și termenile împrumuturilor ar putea, fără nică un neajuns pentru Stat, să fie prelungite de la 3 luni la 9 luni.

Dar toate bine-facerile ce ar rezulta din aceste reforme pentru sătenii noștri, ar fi distruse dacă o administrație abusivă ca cea pe care am avut-o până acum ar continua să stoarcă avutul țărănilor noștri.

Trebue dar săvîrșită cât mai curînd *reforma administrativă și comunală* pe care aŭ propus' o în condițiună aproape identice, toate guvernele conservatoare ce s'aū succedat de trei ani la putere.

O asemenea reformă trebue să distingă, cu multă grijă, domeniul comunal de domeniul administrativ și să concilieze nevoile unei bune administraționi cu necesitatea de a crea o viață comunală autonomă și sănătoasă.

Nu este în interesul nicăi unei bune administraționi, nicăi unei reale descentralizări de a avea, ca azi, primari împovărați cu o mulțime de atribuționi pe cari nu le pot exercita, pe cari de altminteri nu aū nicăi dreptul de a le executa de căt cu aprobarea autorității superioare și cari fac din primar un simplu agent administrativ. Toate aceste atribuționi trebue încredințate autoritatilor administrative.

In sfera însă a atribuțiunilor comunale, trebue ca primarul să devie absolut independent de puterea centrală. Trebue dar să se măriasca autoritatea primarului în sfera curat comunală și să se înmulțiască atribuțiunile executorii prin ele însăși a primarilor. Aceasta nă va da o mai reală, dacă nu, în aparență, o mai întinsă autonomie comunală.

TOCMELILE AGRICOLE

Marea majoritate a muncitorilor noștri fiind lucrători agricoli, grava cestiușe a raporturilor între muncă și capital și importanța problemă a intervențiunii Statului în relațiunile dintre patroni și muncitori se pun, la noi, aproape exclusiv, când e vorba d'a se reglementa tocmelile agricole.

Sunt partizanul unei intervențiuni foarte moderate a Statului. Totuși în ceea-ce privește tocmelile, și admite băcuros o intervenție destul de accentuată a Statului.

Această opinie mi-o dă natura contractului de tocmele agricole de la noi.

Mă explic. Toate legile nu au aceeași sanctiune. Sunt chiar legi care nu impun de cât o simplă *obligațiune morală*.

Așa, în Francia, legea protectoare a animalelor, legea în contra beției nu impun de cât o obligațiune morală. Cele mai multe legi care au un caracter mo-

ral sau umanitar sunt adeseori lipsite de o aplicatiune riguroasă. Aceste legi n'aau alt scop de cît de a proclama un principiu salutar.

Alte legi, din contra, sunt obligatorii și se impun prin o sanctiune riguroasă.

Intre aceste extreme sunt și legi cari fără a fi obligatorii și coercitive se impun prin ceva mai mult de cît prin o simplă obligațiune morală, aşa de pildă, ele se impun prin unele favoruri.

De natura acestor din urmă legi este și legea tocmelilor agricole care nu se impune prin coerciune ci prin câteva favoruri.

In adevăr, cei ce vor să se supue unor prescripțiuni ale legei tocmelelor agricole, prescripțiuni ce sunt de ordin morală și ce tind a stabili mai multă dreptate între contractanți, beneficiază de oare-cară foloase. Cei ce nu vor să beneficieze de aceste foloase pot face contracte conform dreptului comun.

Așa dar legislațiunea excepțională care privește tocmele agricole, nu împedică convențiunile făcute conform dreptului comun. Prin legea tocmelilor agricole Statul zice cultivatorilor: „Dacă vrei să vă supuneți unor condițiuni cari cred că sunt salutare pentru a face să domnească mai multă equitate în învoielile agricole, vă asigur căteva foloase cum de pildă, autenticarea actelor la comună și execuția administrativă.“

Astfel proiectul de tocmele agricole prezintat de prințul Știrbei, sub ministerul Th. Rosetti, zice formal, la articolul 41:

„Părțile cari nu vor să beneficieze de dispozițiunile

legii de față sunt în drept de a contracta tocmai legile agricole sub imperiul dreptului comun.“

Acesta este principiul legii și tocmai fiind că este principiul legii așă propune ca acest articol să fie înscris chiar în capul legii.

Astfel, noul cod rural francez votat de curând de Senat, dar care n'a fost încă adoptat de Camera franceză, are un articol de felul celuia citat mai sus, înscris singur pe o pagină a parte cu litere mari, în fruntea codului rural.

Acest articol sună astfel: „Bunurile rurale rămân sub imperiul legilor cărăi privesc proprietatea, și în special sub imperiul codului civil.“

Legea tocmelilor agricole autorizând facerea ori-cărora convențiuni conform dreptului comun, pentru cei ce nu vor să beneficieze de favorurile legii speciale a tocmelilor agricole și exprimând aceasta în mod formal, prin un articol înscris în capul legii, nu mai are caracterul neplăcut al unei legi obligatorii care leagă cu asprime voința contractanților.

In asemenea condițiuni, nu poate întâmpina obiecționi o lege care nu prin coerciune, ci prin acordarea cătorva privilegiuri, ar urmări acest îndouit scop: 1° de a încurajia în limitele permise, practicele agricole cărăi pot spori producționa; 2° de a înscrie clauzele uzurare și de a asigura mai multă equitate în facearea contractelor, garantând deplina libertate a ambelor părți contractante.

Este destul de a semnala faptul acesta ce trebuie să l'urămărim pentru a ne convinge de necesitatea unei reforme a legii învoielilor agricole.

In adevăr, legea actuală a contractelor agricole e și contrară unui bun sistem de cultură și adeseori abusivă.

Zic că învoelile ce se fac sub imperiul legii actuale sunt adeseori contrare unui bun sistem de cultură. Mă explic.

Fie-care mod de exploatațiușe agricolă are foloasele și neajunsurile sale.

Astfel sistemul culturei directe, acela care pe frantuzește se chiamă *le faire-valoir direct* este, în comparație cu meteajul, în unele privințe, superior, căci el asigură, în genere, o direcțiușe mai intelligentă muncilor câmpului și poate expune capitaluri mai mari. Aceste foloase sunt compensate, sub regimul meteajuluș, prin alte foloase, printre cari se pot socoti producțiușa abundantă pe care o dă munca conștiințioasă datorită asociațiuși proprietarului cu micul cultivator și armonia perfectă ce se stabilește între cei două asociați.

Ei bine, sub regimul tovărășiei pe producte care se obiceinuște la noi, într-o parte a țării, pierdem aceste singure foloase ale meteajuluș, fără a avea negreșit în schimb nici avantajele exploatațiușei directe.

Aceasta se datorește faptului următor: Pe lângă clauza principală de dijmă, în privința căreea există tovărășie, sunt în genere înscrise în contracte o multime de stipulațiuși accesori, la cari nu mai sunt intereseate ambele părți și cari covîrșesc uneori, în importanță, clauza principală.

Așa pe lângă clauza de *dijmă din atâtea unul*, mai avem stipulațiuși de felul acesta: *la atâtea pogoane*

unul resfet ; atâtea zile cu carul ; atâtea zile cu palmele ; transporturi la gară sau la schele ; și apoi ouă, unt, puin de găină, muschiu de porc, etc.

Voi căuta să arăt cum *una singură* din aceste stipulațiuni, resfetul de pildă, poate denatura caracterul contractului de meteaj.

Mă voi întreba mai întâi, pentru ce arendașul ori proprietarul în loc de a cere de pildă, dijmă *din cinci una* și ca resfet *la 6 pogoane unul cu desăvârșire*, năr cere pur și simplu dijmă din 4, din 3 ori din 2 unul.

Iată cum se explică această preferință a proprietarilor și arendașilor.

Arendașul caută să aibă un număr oare-care de pogoane, a căror recoltă să-i aparție exclusiv. Pentru aceste pogoane el rezervă pământurile cele bune. Când se sparge un islaz el păstrează pământul odihnit pentru pogoanele ce trebuie să i se facă cu desăvârșire, ca resfet. Cele-lalte pogoane el le dă cu dijmă la sătenii, cări cu chipul acesta au un pămînt adeseori prea slab pentru a semăna grâu pe dênsul.

Astfel sunt localități, în județul Brăila, de pildă, unde sătenii nu mai cultivă de cât porumb ori orz pe pogoanele pentru că trebuie să dea dijmă și aceasta pe niște pământuri cu totul sleite. Astfel tovărășia între proprietar și sătean nu mai există de cât asupra acestei mizerabile culturi. Toate cele-lalte condițiuni inscrise în contractele de colonaj partiar nu mai interesează de o potrivă pe proprietar și pe sătean.

Dar am mai spus, mai sus, că contractele existente sunt adeseori și abuzive.

Aceste abuzuri provin în mare parte, din cauza numeroaselor prestațiuni accesoriile din contracte cum, de pildă, lucrări manuale, transporturi, dări în natură, etc.

Aceste prestațiuni accesoriile se mai pricep sub regimul meteiajului, care nu admite de cât împărțirea pe jumătate a productelor. Puțina elasticitate a acestui contract explică pentru ce poate fi nevoie, câte o dată ca, pe lângă dijma invariabilă din două una, să se adauge câte o dată unele dări cără pot face învoiala mai equitabilă.

Nu însă o ideie de equitate motivează, la noi, dările de cără vorbesc, sub regimul nostru de colonaj parțiar, care prin varietatea combinațiunilor sale, cum de pildă, *din două una, din cinci două, din trei una*, etc., permite toate combinațiunile posibile.

Ceea ce pricinuiește aceste prestațiuni accesoriile este dorința de a mări prețul pământului, în mod nesimțit, în condițiuni adesea-ori abuzive și fără ca părțile contractante să-și dea bine seamă de importanța angajamentelor lor.

Este știut, prin istoricul meteiajului, că mai pretutindeni s-a trecut de la colonajul parțiar la meteiaj, prin intermediarul obligațiunilor accesoriile cără permit urcarea prețului arenzii în mod insensibil. În adevăr, acolo unde sătenii ar fi primit cu anevoieță urcarea *quantumului* dijmei, se putea, la fiecare reînouire de contract, spori pe nesimțite prestațiunile accesoriile.

Astfel aceste prestațiuni au început, mai pretutindeni, a fi reușite și alocarea chiar proibite, în mod expres.

Așa în Franta, *la coutume du Nivernais* după ce stabilește că nu trebuie să se ceară colonilor de căt o parte din producte, zice: „*et si l y a d'autres convenances, elles sont dès à présent et pour lors censées et réputées illicites et usuraires et les bailleurs qui les accorderont ou en useront seront punis comme usuriers.*“

Acstea prestațiuni, iaă în mai toate țările, un caracter uzurar.

D. Lucien Rerolle, care s'a ocupat în mod minuțios de meteiaj, zice în această privință:

„S'a introdus un uz care, uneori, a distrus bunele efecte ce se puteau aștepta de la această fericită „asociațiune a muncii și a capitalului. Proprietarul a „pretins, pe lângă o parte din producte, și o sumă de „banii, prestațiuni în natură și servicii manuale...“

„Acstea stipulațiuni devină în urmă, o armă periculoasă în mâinele arendașilor, puțin scrupuloși. Sporite peste măsură ele au permis prea adeseori proprietarului de a opri cu exces pe muncitor.“

Importantă ancheta agricolă, făcută în Italia în 1875, arată că aceste prestațiuni numite *appendizi* sunt prea urcate și că exagerațiunea lor produce mizeria.

Tot d. Rerolle ne zice că, în fața atacurilor ce s'așă îndreptat în contra prestațiunilor accesori, în banii, aceste prestațiuni au fost părăsite în Spania și proibite în Rusia, prin un decret al ministerului de interne.

La noi, aceste prestațiuni accesori, au luat o importanță cu totul deosebită în contractele de muncă agricole, și au ajuns să distrugă toate foloasele ce le poate da sistemul tovărășiei pe producte.

Din critica ce am făcut legii actuale a tocmaielor agricole decurg și modificările ce ar trebui introduse în legea care reglementează raporturile dintre proprietari și săteni.

In primul rînd, pentru a încuraja practice agricole mai sănătoase, cât și pentru a simplifica niște contracte cari devin uneori abuzive din cauza complexității lor, în cât săteanul nu-și dă seama la ce se obligă, așă fi de părere ca să nu se mai acorde favorurile legii aceluia contract complicat, care se definește astfel în legea actuală:

„Invoiala prin care se dă cultivatorului o parte de pămînt, în schimbul căruia el se obligă ca, drept chirie, să respunză bană și muncă, sau muncă și parte din recoltă, sau și una și alta.“

Acest contract nu e nicăi meteajul, nicăi arenda, nicăi cultura directă, ci toate sistemele de cultură se confundă într'ênsul.

Acest contract ar trebui înlocuit prin altul care să defini astfel:

„Invoiala prin care se dă cultivatorului o parte de pămînt, în schimbul căruia el se obligă ca, drept chirie, să respunză sau bană, sau muncă, sau parte din proiecte. Si este bine înțeles că nu se pot cumula aceste diferite plăți.“

Cu plata în bană avem sistemul arenzii; cu plata în muncă avem cultura directă; cu plata în parte din proiecte avem tovărășia pe proiecte.

Prin acest text se admit toate sistemele de cultră. Si în adevăr, trebuie ca legea să acorde protecțiunea ei

fie cărui mod de exploatațiune agricolă fără deosebire; ea însă nu trebuie să mai încurajeze acel contract ibrid, complicat și abuziv care confundă toate sistemele de cultură.

După ce s-ar simplifica astfel diferențele tipuri de contracte agricole, ar trebui să se prevadă câteva măsuri și să se stipuleze câteva garanții de formă cari să asigure, în mod real, libertatea învoelilor.

Aceasta este absolut în atribuțiunile Statului care, precum garantează exactitatea monetelor, măsurilor și greutăților are dreptul să preciseze întinderea obligațiunilor consimțite în deplină libertate de părțile contractante.

In sensul acesta, cred excelentă propunerea d-lui Carp de a nu se mai încheia contractele pentru pașune pe cap de viață, ci numai pe întindere de pămînt. Astfel ambele părți contractante își pot da seamă cu precizuire de ce dă una și de ce primește alta.

Asemenea ar trebui să se suprime cu desăvîrșire din stipulațiunile tocmai lor agricole, care beneficiază de favorurile legii de excepție, prestațiunile în natură ce se adaogă la muncile ce fac sătenii în schimbul pămîntului ce li se închiriază.

In adevăr, dacă este de datoria legiuitorului să asigure sinceritatea contractelor, fără a atinge negreșit condițiunile convențiunilor, cu atât mai mult are legea legiuitorul să multiplice precauțiunile când e vorba de contracte privitoare la obiecte în natură, în schimbul căror trebue să se dea ori muncă, ori alte obiecte în natură.

Asemenea contracte cară privesc obiecte ce nu au o măsură sigură, daăr loc mai lesne la abuzuri și au atras în tot-dă-ună, cu deosebire, atențunea legiuitorului.

Ceea-ce se chiamă, în franțuzește, *le troc*, adică schimbul unui obiect în natură în contra altui obiect în natură, a dat loc în multe țări, la dispozițiuni legislative destul de aspre.

Așa, în Anglia, sunt o mulțime de dispozițiuni legislative numite *Truck Acts*, cară privesc contractele, prin cară o parte din salarii se plătesc în natură, precum contractele cară prevăd plata salariilor la termene lungi astfel că pricinuesc avansuri unei părți din salariu avansuri pentru cară adeseori se ia o dobândă uzurată.

Așa legile din 1711, 1714 și 1725 interzic, plătile în natură, în diferite industrii.

In aceeași ordine de idei suntem în drept a cere suprimarea prestațiunilor accesoriîn natură, din contractele agricole, prestațiuni cară împovărează aceste contracte, pe cară săteanul adeseori nu le poate da la timp și cară pun uneori pe țaran la discreția proprietarului prin faptul că acesta prețuește dacă acele obiecte sunt conforme cu stipulațiunile contractului. Dacă nu le găsește potrivite cu condițiunile contractului el transformă adeseori aceste obligațiuni în altele foarte împovărătoare.

Cred că aceste modificări introduse în legea tocmeilor agricole vor produce un efect salutar asupra raporturilor dintre proprietari și săteni.

Țiū însă a spune că o reformă de această natură nu

poate fi privită ca o reformă capitală care ar revoluționa raporturile dintre proprietari și săteni și ori ce modificări s-ar introduce în legea tocmelilor agricole, n-ar putea de cât să constituie o stare de transiție până ce vom ajunge la dreptul comun.

In adevăr, ne apropiem din ce în ce și în mod fatal de dreptul comun.

Sub regimul Regulamentului Organic toate condițiunile muncii agricole erau reglementate cu cea mai extremă precizie.

Când s-a desființat claca, s'a uș reglementat în unele privințe raporturile dintre proprietari și săteni prin o lege care avea o importanță destul de mare prin faptul că între altele se autoriza execuția personală.

Acea lege din fericire s'a desființat și legea tocmelilor agricole a pierdut din ce în ce din importanță ei. Azi chiar în unele localități nu se uzează, de fapt, de legea tocmelilor agricole. Si cred că în curând vom vedea desvoltându-se paralel regimul dreptului comun și regimul de excepție al legii tocmelilor agricole până ce vom ajunge a nu mai avea de cât dreptul comun.

De această părere e și d. Carpățean, desăfătătorul, care a făcut o lege de tocmele agricole care admite o intervenție destul de accentuată a Statului, recunoaște că idealul spre care tindem este dreptul comun.

Iată, în adevăr, ce zicea d. Carpățean în ședința Camerei de la 11 Februarie 1882:

„Domnilor, când combat cu atâta învierșunare dreptul comun, aceasta nu va să zică, că dreptul comun nu este idealul meu.

„Dar aceasta va să zică că ești voesc treptat să ajungem acolo, ești voesc încet, încet, să împingem pro-prietari și sătenii la transformarea modului de cultură la noi în țară și transformările agricole nu se fac prin revoluții ca acele ce vor să facă d-voastră astăzi.“

